

A teknős tartja a hátán a világot

„Az az alapelvünk, hogy minden élőlény egyenlő, beleértve a négylábú és a szárnyas teremtményeket is. Elfelejtettük ezt az alapelvet; és a kétlábú úgy lépked a Földön, mintha az ember készítette törvények felsőbbrendűvé tennék. Azonban létezik egy magasabb rendű törvény, amely egyformán vonatkozik a Föld minden élőlényére.”

Onondaga Chief Oren Lyons indián főnök

A környezeti tudatosság és a környezet problémái iránti fogékonyság kialakítása a gyerekekben nem egyenlő pusztán a környezeti ismeretek átadásával. Akkor érhetünk el igazán sikert, ha ezt a komplex nevelési célt úgy próbáljuk megvalósítani, hogy a tanuló egész személyiségét bevonjuk a folyamatba: az érzékelést, a gondolatokat, az érzelmeket, a képzeletet és a tevékenységeket. Ebben segíti a környezeti neveléssel foglalkozó, az új módszerek irányában nyitott és angolul is tudó pedagógusokat egy rendkívüli amerikai könyvsorozat. Ennek egyik kötete: Az állatok őrzői (Az amerikai őslakosság története a gyerekeknek és gyakorlati feladatok a természetben) (1)

A könyvben minden fejezet egy indián legendával kezdődik, amelyet a témával összefüggő természettudományos ismeretek leírása követ. Ezekhez kapcsolódnak a gyerekek számára kitűzött feladatok. Az állatokról szóló érdekes és színes indián legendák megismertetik a gyerekekkel az észak-amerikai indiánok (2) életét, szokásait és hitvilágát, felkeltik a természettudományos érdeklődésüket és gazdagítják az érzelmvilágukat. A könyvből a gyerekek egyszerre sajátíthatják el a természettudományok és a mítoszok bölcsességét.

Az indiánok mindig harmóniában éltek a természettel, ezért lehet az indián kultúra jó kiindulási pont a gyerekek környezeti neveléséhez. Az indián legendák megismertetnek minket az állatok világával, és közben sokat elárulnak az emberi természetről is.

A könyvsorozat egyik szerzője *Michael J. Caduto*, ökológus, író és mesemondó. (3) A másik szerző, *Joseph Bruchac*, költő, regényíró és mesemondó, az amerikai őslakosok egyik leszármazottja. A könyvet *John Kahionhes Fadden* és *Carol Wood* kifejező fekete-fehér grafikái díszítik. Az előbbi mű-

vész az indián népművészet jó ismerője, származását tekintve mohawk indián.

A sorozat minden könyvéhez tartozik egy tanári kézikönyv és két hangkazetta is. A tanári kézikönyv ismereteket ad a tanároknak az indiánok történetéről és kultúrájáról. Azonkívül ismerteti azt az oktatásfilozófiai háttérrel, amelynek alapján a könyv készült. A hangkazettákon *Joseph Bruchac*, könyv egyik szerzője meséli el a történeteket jól érthető kiejtéssel és érzéketesen. Maga a könyv két fő részre tagolódik. Az első részben segítséget kapunk a történetek feldolgozásához, a fantázia irányításához, a bábjátékokhoz, a feladatokhoz, sőt még a fogságban tartott állatok gondozásához is. A második részben található a történetek és a rájuk épülő tevékenységek leírása. Mindegyik történetet egy megbeszélés (discussion) című rész követ, amely nagyszerű kiindulási alapot nyújt ahhoz, hogy a gyerekekkel rá tudjunk találni az erkölcsi tanulásra. A tanulók a történeteken kívül a könyvben sok érdekes ismeretet találnak az indián kultúráról, az állatokról, illetve az egész természetről.

A könyv a legeredményesebben a 10–14 éves gyerekeknek alkalmazható, a nyári táborok vagy az erdei iskolák programjaként. Ezek a helyszíneken kerülünk a legközelebb a természethez, és itt teremthető meg leginkább az a szabad és bensőséges légkör, amely a könyvben leírtak elsajátításához elengedhetetlenül szükséges. A táborban vagy az erdei iskolában lényegében az egész nap a rendelkezésünkre áll ahhoz, hogy ezzel a tananyaggal foglalkozzunk. A könyvet azonban fel lehet használni az iskolai angol vagy biológia tantervi anyag kiegészítéséhez, szabadidős foglalkozásokhoz vagy szakkörökhöz is, és a szülők is meríthetnek belőle ötleteket egy-egy közös családi programhoz. A könyv feldolgozása igen sok szabadban eltöltött órát igényel. A természetről sokkal hatékonyabban taníthatjuk a gyerekeket, ha az ismeretek átadása a növények és az állatok közvetlen közelében történik és nem az osztályteremben. Így ugyanis a gyerekek érzékelés és megfigyelés útján közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek a természetről. A könyv nevelési szempontból is hasznos: sok esetben figyelmezteti a gyerekeket a csendes, fegyelmezett viselkedésre. Megmagyarázza, hogy amikor a természetbe megyünk, más élőlények lakóhelyét keressük fel, „vendégségbe” megyünk hozzájuk. Vigyáznunk kell a nyugalomukra és tiszteletben kell tartanunk az otthonuk sértetlenségét.

A könyv feldolgozása során a tanulók sokféle készsége, képessége és ismerete gyarapszik: a megfigyelőképesség, az értő szövegolvasási, a fogalmazási, az előadóművészi képesség, a rajzkészség, a természettudományos, az angol nyelvi, a zenei és a matematikai tudás. A könyv erénye az is, hogy segíti a kreatív gondolkodás kialakítását, valamint az elmélet és a tapasztalat közötti szintézist. A szerzők célja az, hogy a gyermek teljes személyiségét, vagyis az intelligencia mind a hét területét (nyelvi, zenei, logikai-matematikai, tájékozódási, mozgási, önismereti és kapcsolatteremtő) fejlesszék. Azért vezet ehhez jó út az indián történeteken keresztül, mert az indiánok nem választják szét a gyakorlati tapasztalatot a mítosztól, a zenétől, a táncról

és a tárgyak készítésének művészetétől, ugyanis a világ megismerésének mindegyik útja egyformán fontos a számukra.

A könyv feldolgozásához természettudományos érdeklődésű angoltanár vagy angolul jól tudó természettudomány szakos tanár vagy szülő szükséges. Az angol nyelvű indián történeteket három–négy év nyelvtanulás után a gyerekek kellő tanári segítséggel megértik, mert egyszerű szerkezetű, rövid mondatokból épülnek fel és a szókincsük főként hétköznapi szavakból és kifejezésekből áll.

A magyar gyerekektől az indiánok kultúrája, képzelet- és hitvilága távolabb áll, mint az amerikai gyerekektől. Ezért célszerű a gyerekekkel először megismertetni az indiánok történetét, társadalmi berendezkedését, szokásait, életmódját és népművészetét. Ehhez sok hasznos információt találhatunk a tanári kézikönyvben.

A történeteknek szerteágazó szerepe volt az indián kultúrában: a segítségükkel próbálták megmagyarázni a világ keletkezését és a természeti jelenségeket. (Például az indiánok hite szerint a világ egy hatalmas teknősbéka hátán nyugszik.) A történetek abban is segítettek az embereknek, hogy felismerjék a természet értékeit és úgy éljenek, hogy ne bontsák meg a természet kényes egyensúlyát. A mesék sok csodás, természetfeletti és emberfeletti elemet tartalmaznak, mégis van valóságtartalmuk is. A mesemondásnak minden régi kultúrában, így az indiánoknál is közösségformáló szerepe volt. Azonkívül a közös monda-kincs sok generáción keresztül összetartott egy-egy indián népet vagy törzset. Szigorú szabályok vonatkoztak arra, hogy az egyes történeteket melyik évszakban, napszakban, milyen alkalommal, hol és kinek szabad elmondani. Idegennek a legtöbb mondat nem mesélték el, ami nagy gondot jelentett a mesegyűjtőknek. A legendák egy részét imádságként mondják, a könyv történeteinek válogatásánál a szerzők arra is vigyáztak, hogy meg ne sértsék az indiánok vallásos érzületét. Úgy tekintették, hogy a mese a legnagyobb ajándék az ember számára, a mesemondókat pedig különleges szeretettel és tisztelettel vették körül.

Sok törzsnél a mesemondó „mesezsákot” vitt magával. Ebben a természetben talált kis tárgyakat (pl. kavicsot, fakérget, termést, tobozt, madártollat) gyűjtött össze. Mielőtt belefogott a mesébe, kihúzott a zsákból egy tárgyat, amelyről eszébe jutott egy történet.

A történetek az észak-amerikai indián ős-lakosság hitvilágában gyökereznek, azonban az általuk hordozott üzenet örök emberi érvényű. Ezt erősíti az is, hogy az indián történetekben előforduló sok motívum megtalálható az európai népek mondáiban, meséiben is. Érdekes példa erre A lány, aki egy békához ment feleségül című mese. Ez a Magyarország ismert Békakirályfi mesének az inverze, ebben ugyanis a béka vonzó fiatalember képében jött el a gögös lányért, akinek eddig senki

emberfia nem volt elég jó ahhoz, hogy a párja lehessen. A lányt a békakirályfi elvitte a tóba, a békák birodalmába. A lányt azért leckéztette meg a békakirályfi, mert a békákat rútnak tartotta, és azt mondta róluk, hogy olyan csúnyák, hogy még egy másik béka sem akar velük összeházasodni. A békák egy ideig ott tartották a lányt a birodalmukban, de egy idő után visszaengedték őt az emberek közé. A történetekből nemcsak a lány okult, hanem a népe is, és ezek után az indiánok tisztelték és megbecsülték a békanevet.

Az indiánok úgy gondolják, hogy a természetben minden él és minden mindennel kapcsolatban áll, sőt az élőlények egymás nyelvét is értik. Az indián állattörténetek alapvetően mások, mint az európaiak. Az utóbbiakban az állatok és az emberek között ellenséges viszony van, amely gyakran élet-halálharchoz vezet. Az indián történetek arra tanítanak, hogyan élhetünk harmonikus kapcsolatban az állatokkal. Ezekben a történetekben nincs ellenségeskedés, nincs erőszak, ezért például a „gonosz farkas” motívumot is hiába keresnénk bennük. A törté-

netek az emberek és az állatok közötti megértést tükrözik. Még abban az esetben is, amikor olyan állatokról van szó, amelyekre vadásznak az emberek. Az indiánok az elejtett állatot is tisztelik és a természet ajándékának tekintik. Tudják, hogy az állat és az ember egyaránt a nagy természeti körforgás része. Ennek a gondolkodásmódnak számos történet és rítus a bizonyítéka, például a táncok az elejtett vad körül. (Erről a rítusról szól A nyulak tánca című mohawk történet.) Az állat megbecsülésének az is a jele, hogy az elejtett állat minden porcikáját felhasználják, nem mehet veszendőbe egyetlen kis darabja sem.

Az indiánok nemcsak azért becsülik az állatokat, mert élelmet és ruházatot nyernek be-

lőlük, ha sikerül zsákmányul ejteni őket, hanem azért is, mert úgy gondolják, hogy az állatok éppen olyan fontosak a világban, mint az emberek, sőt időnként még nagyobb a hatásuk és fontosabb a szerepük a természetben.

Nagyon érdekesek az „irányított fantázia” játékok, például: képzeld el, hogy milyen lenne az életed, ha

prérifarkas kölyök lennél; hogyan függne a döntéseidről, hogy életben maradsz-e; képzeld el, hogy milyen lehet sasnak lenni! Ahhoz, hogy ezt vagy azt a gyerekek tényleg el tudják képzelni, ismerniük kell a sas testfelépítését, életmódját, élőhelyét, szokásait és táplálékát, valamint tisztában kell lenniük a sas röptét befolyásoló légáramlatok természetével. Ez az „irányított fantázia”-játék és a történetek is tükrözik azt az örök emberi vágyat, hogy néha szeretnénk az állatokkal együtt szabadon szárnyalni vagy kóborolni. Azonban mindig kiderül, hogy bár lehet jó kapcsolat az ember és az állat között, még egymás nyelvét is érthetik, mégis különvált az ember és az állatok világa.

Bár a könyv az Észak-Amerikában élő állatokat mutatja be, mégis érdekes lehet a

---

A könyv feldolgozásához természettudományos érdeklődésű angoltanár vagy angolul jól tudó természettudomány szakos tanár vagy szülő szükséges. Az angol nyelvű indián történeteket három-négy év nyelvtanulás után a gyerekek kellő tanári segítséggel megértik, mert egyszerű szerkezetű, rövid mondatokból épülnek fel és a szókincsük főként hétköznapi szavakból és kifejezésekből áll.

---

magyar gyerekek számára is, hiszen sok állatnak él rokona Magyarországon, mások pedig éppen az idegenségük miatt izgalmasak a számunkra, mint például a rajzfilmszeplőként megismert prérifarkas (coyote), vagy az állatkertben megcsodált krokodil. Ezenkívül sok olyan természettudományos és környezeti ismeretet találhatunk a könyvben, amelyek messze túlmutatnak egy-egy faj leírásán (például a táplálékpiramis, az anyag és az energia körforgása a természetben, illetve az egyes élőlények helye a ciklusban).

A szerzők célja nem az, hogy a teljes állatvilágot leíró, rendszerező biológiai könyvet adjanak a kezünkbe. Az állatok közül kiválasztották azokat, amelyeket a gyerekek aránylag könnyen megfigyelhetnek a természetben, vagy amelyek könnyen tarthatók az osztályteremben vagy otthon. A könyvben „kedves” állatokról (pl. hód, őz, nyúl) és a gyerekekben, de még inkább a felnőttekben tartózkodó viselkedést kiváltókról (pl. pókok, rovarok, rákok) egyaránt találhatunk történeteket és tudnivalókat. A szerzők ezzel is hangsúlyozni kívánják azt, hogy az állatok megítélésénél nem szabad emberközpontúnak lennünk. A természetben minden állatnak megvan a maga helye és szerepe.

A szerzők bemutatják a kiválasztott fajok élőhelyét, testfelépítését, életmódját és táplálkozási szokásait, és azt is, hogyan alkalmazkodtak a környezethez (pl. téli hibernáció, rejtőszín). Érdekesek ilyen szempontból a városokban vagy a városok szélén élő állatok, amelyek a mesterséges környezethez alkalmazkodtak. Ezek az állatok elviselik a közvetlen környezetükben az emberi tevékenységet és néha egészen kis méretű élőhellyel beérik. Némelyik már annyira alkalmazkodott az ember által lakott környe-

zethez, hogy máshol már nem is lenne képes az élőhelyét vagy az élelmét megtalálni. Erre jól ismert példa a veréb, a galamb, vagy az olyan nemkívánatos „társbérlők”, mint az egér vagy a patkány. Minden állatnál szó esik a fajt veszélyeztető környezeti és emberi hatásokról.

Ahogy egy élőlény megszületéséhez és életben maradásához sokféle feltétel szükséges, a gyermekek környezeti érzékenységének kialakulásához is gazdag talaj, jó mag és tápláló környezet kell. Az utóbbi kettőt biztosíthatja a környezeti nevelés, amelyhez Az állatok őrzői című könyv is segítséget ad.

Lényeges gyakorlati tudnivaló, hogy ezt a kiadványt Obudán a Miklós tér 1. szám alatt, a Soros Alapítvány által támogatott Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtárában lehet megtalálni más, szintén környezetvédelemmel foglalkozó, főként idegen nyelvű könyvek társaságában. A könyv egyes részei magyar fordításban is elérhetők.

Michael J. Caduto and Joseph Bruchac: Keepers of the Animals Native American Stories and Wildlife Activities for Children. Fulcrum, Inc. Golden, Colorado 1991.
(1) A többi kötet: *A Föld őrzői, Az élet őrzői, Az éjszaka őrzői.*

(2) Az „indian” szónak az amerikai angolban diszkriminatív kicsengése van, ezért ma Észak-Amerikában az indiánokat inkább „Native Americans”-nak, vagyis amerikai őslakosoknak nevezi. Mivel a magyarban nincs meg a szónak ez a pejoratív jelentése, ezért én általában a számunkra jobban megszokott indián elnevezést használom.

(3) Észak-Amerikában a közösségi eseményeknek (pl. egy művészeti fesztiválnak) ma is gyakorta része a „storytelling”, azaz a történet- vagy mesemondás. A „storyteller”, azaz a mesemondó kiáll a közönség elé és elmesél egy vagy több történetet. A történetek általában az amerikai őslakosok, illetve az Afrikából vagy máshonnan származó amerikaiak legendáiban gyökereznek.

Adorján Ferencné